

Négyesy László középiskolai tanári pályája.

(1885—1911.)

Írta: BADICS FERENC.

Négyesy László 1885 őszén ott kezdte meg tanári működését, ahol öt évvel azelőtt érettségit tett: a ciszterciek egri katolikus főgimnáziumában.

Ez az ősrégi jóhírű intézet a később kassai főigazgatóvá lett *Juhász Norbert* (1853—66) és *Szvorényi József* igazgatósága (1866—92) idején élte legküzdelmesebb, de — az utóbbi vezetése alatt — egyszersmind legszebb virágzása korát is. Az ötvenes évektől kezdve a középiskolák újra- meg újraszervezése, a folyton változó tantervek s az egymást érő helytartósági, majd miniszteri rendeletek nyomában kelt zavarok csak a nyolcvanas években jutottak nyugvópontra, midőn az 1883:XXX. t.-cikk valahára szabályozta a középiskolák mindennemű viszonyát s az új *Tanterv*hez (1879) készült általános, majd az összes tantárgyak módszeres tanítására vonatkozó részletes *Utasítások* is megjelentek (1887). Ennek a forrongó korszaknak utolsó negyedére esik Négyesynek tanulói ifjúsága (Egerben a VI—VIII. oszt. 1877—80) és kezdő tanársága (1885—87).

Négyesy életének ez utóbbi két időszaka szorosan összefügg egymással s mindenkép jelentős. Egeri tanuló korában nyilvánult meg írói hajlama, sőt ennek tudományos iránya, az egeri évek döntőleg hatottak pályaválasztására is, s kezdő tanársága mély benyomásai- és tanulságaival indult később egyre nagyobb jelentőségűvé vált pályájára.

Mint a régóta virágzó ifjúsági Önképzőkör tagja, már VII. oszt. tanuló korában igen buzgó munkásságot fejtett ki: pályadíjat nyert Arany *Egeri leány* című költeményének „széptani taglalása“-val s egy történeti balladájával, a Kör évváró ünnepélyén felolvasott *Petőfi emlékezete* című irodalomtörténeti munkáját Szvorényi, alapos évközi bírálatait pedig egyik tanára külön jutalomban részesítették, s jutalmat kapott évközi magyar dolgozataiért is. Mint VIII. oszt. tanuló *Katona és Bánk bánja* című értekezésével ismét pályadíjat nyert, az évváró díszülé-
sén

felolvasott *Népköltési tanulmányok* című értekezéséért s Arany *Pázmán lovagjának* elszavalásáért pedig ismét Szvorényi részeseítette értékes könyvadományokban.¹

A ciszterci Rend mindig nagy gondot fordított növendékeinek tudományos kiképzésére. Midőn a Minisztérium a szerzetes tanárookra nézve is kötelezővé tette az egyetem látogatását, ez a Rend volt az első, mely e követelménynek megfelelt; de már előbb is mindhárom akkori gimnáziumában voltak olyan tanárok, kik szaktárgyaik alapos ismeretében éppúgy kitűntek, mint az ifjúság nevelőoktatásában. Ilyen volt Egerben *Szvorényi József*, ki *Ékes szökötés* című pályamunkájával még fehervári tanár korában (1846) akadémiai jutalmat és lev. tagságot nyert, az 50-es és 60-as években, már mint egri tanár (1849–1866), lelkes tanításával és nyelvtani és irodalmi kézikönyveivel évtizedeken át elméleti és gyakorlati útmutatója volt az ifjúság irodalmi oktatásának. Méltó munkatársai voltak Egerben (hogy csak néhányat említsünk): az idősebbek közül *Horváth Zsigmond* (1854–84), a természettan kitűnő tanára s a gazdagon fölszerelt fizikai szertár megalapítója; a bécsi egyetemen végzett *Kiss Ernő* (1860–1885), a klasszikus nyelvek és archaeológia tudós tanára; az ifjabbak közül *Szerencse Menyhért*, dr. *Maczki Valér*, *Kassuba Domokos*, amaz a latin-görög, emezek a magyar irodalom és filozófia lelkes tanárai stb. Nagyon valószínű, hogy e kiváló tanárok példája hatott Négyesyre, hogy maga is a tanári pályára lépett, mint ahogy példaképül álltak előtte Szvorényi gondos stílussal írt irodalmi munkái: ez viszont korán észrevette önképzőkori komoly szárnypróbálgatásait, sőt jutalomkönyvein kívül szóbeli útmutatásokkal is serkentette további működésre.

Négyesy, mint tanuló, bizonyára jó emlékezetet hagyott Egerben, s a későbbi sorsát figyelemmel kísérő Szvorényi és egykori tanárai örömmel látták, hogy az önképzőkori ígéretek utóbb teljesedésbe indultak. Négyesy ugyanis már egyetemi tanulmányai idején írt néhány nyelvészeti és verstani cikket (*Nyelvőr*, *Budenz-album* stb.), melyek figyelmet keltettek, de tanári vizsgálataival is jórészt elkészült. Így történt, hogy midőn Kiss Ernő 1885 augusztusában súlyos betegsége miatt többé nem taníthatott, Szvorényi Négyesyt hívta meg helyettes tanárnak.

Nem első eset volt, hogy a Rend, ha saját tagjai közt nem

¹ A ciszterci rend egri kath. főgimnáziumának 1878/9. és 1879/80. évi Értesítőjéből vett adatok.

volt megfelelő szaktárgyú, szükségből világi tanárokat is alkalmazott; régebben *Budenz József* Székesfehérvárott, *Szarvas Gábor* Egerben (mindkettő 1858—60), s ugyanitt volt a polihistor *Szabó Ignác* (1858—1893). Négyesy örömmel fogadta Szvorényi kitüntető meghívását, s amely készséggel jött Egerbe, éppoly szívesen fogadták egykori tanárai is, kik közül még ott voltak Szerencse Menyhért, Maczki Valér, Kassuba Domokos és Szabó Ignác, s mint kezdő tanár bizton számíthatott támogatásukra.

A 70-es évektől kezdve — a tanítás eredményesebbé tétele végett — a Minisztérium ismételve sürgette s utasította a tanárkarokat módszeres értekezletek tartására. E leiratokat kevés helyen vették komolyabban, mint Egerben. Az ilyen értekezletekről fölvelt s a Minisztériumhoz fölterjesztett jegyzőkönyvekben sok olyan eszme és javaslat merült föl, melyek a későbbi leiratokban és utasításokban mint általános követelmények szerepelnek, ilyenek pl. az idegen nyelvek tanítására, a latin „extemporale” iratásmódjára, a nagyobb szakaszok elvégzése után tartandó összefoglaló ismétlésekre, a tanulók előadóképességének tervszerű fejlesztése végett a számonkérésnél a kérdések helyes föltevésére, s az összefüggő, értelmes feleltetés módjára vonatkozó utasítások stb.² E kérdések legtöbbször maga Szvorényi dolgozta ki s a tanári-kar fogamatba is vette a határozatokat. Négyesy tehát már egri tanuló korában olyan tanításban részesült, hogy mint fiatal tanár bátran követhette egykori tanárai példáját. De sokat tanulhatott magától Szvorényitől is, aki ugyan gyenge egészsége s az új szervezkedés (rendszeres rajztanítás és tornázás bevezetése stb.) kapcsán reá nehezedő nagy igazgatói elfoglaltsága miatt a 70-es években már fel volt mentve a gyakorlati tanítástól, de állandóan figyelemmel kísérte a tanárok működését, s nyelvtudományi és irodalomtörténeti muunkáin kívül évről-évre egy-egy gondosan kidolgozott pedagógiai értekezést adott elő az évfárázó ünnepélyeken összegyűlt szülőknek: a házi és iskolai nevelés feladatairól, a testi nevelésről, a szülói példaadásról, a jellemképzésről stb.³

Négyesy az első évben (1885/6) csak szaktárgyait tanította: az I-ben és V-ben latint, a IV-ben magyart; a második évben

² Kassuba D.: *Az egri gymnasium története* XIX. fej. (Az 1896/7. évi Értesítő 12—18. l.) közölt jegyzőkönyvi kivonatokból.

³ Ezek az előadások egyenkint az évi Értesítőben, később *Gyakorlati tanácsok a házi és nyilván. nevelés körében* cím alatt Bpest 1890. összegyűjtve is megjelentek.

(1886/7) az V. és IV. osztályt tovább vezette a VI., illetve V. osztályban, de szükségéből a II-ban még földrajzot kellett tanítania. A kezdő tanár munkáját nagyon megnehezítette, hogy az I-ben 91 tanuló járt eléje s a felső osztályokban is 40–50, kiknek temérdek írásbeli dolgozatát is javítgatnia kellett. Szerencsére a tanítás eszközeiül a legjobb új módszerű kézikönyveket használták: a latinban Bartal-Malmosi nyelvtanát, a klasszikusokat ugyanazok és Pirchala meg Köpesdy magyarázataival olvasták, a magyarban „Toldi“ magyarázatán kívül Szvorényi könyveit használták. Ezenfelül, mint Maczki mellett az Önképzőkör társelnöke, vezette és ellenőrizte az ifjúság önkéntes munkálkodását.

Ennyi iskolai munka közben Négyesy fáradhatatlanul dolgozott a maga továbbképzésén is: 1885 decemberében utolsó vizsgájával megszerezte tanári oklevelét, 1886 június havában pedig letette a doktori szigorlatot is. Ezekkel elkészülvén, szabad idejében tovább foglalkozott korábban megkezdett irodalmi tanulmányaival: a *Szegedi nyelvjárásról* írt (Nyelvőr, 1886) értekezését az Akadémia a Sámuel-díjjal tüntette ki, a verstan általános elveiről s a magyar vers szerkezetéről írt dolgozatát pedig az intézet 1886/7. Értésítőjében Szvorényi közölte, majd *Magyar verstan* című kézikönyvében foglalta össze kutatásai eredményét. Kutatást mondtam, mert Négyesy e munkáit a saját eredeti vizsgálatai alapján építette föl, s számtalan példa elemzésével tüntette föl a versnek, különösen a magyar versnek eladdig föl nem ismert sajátságait. Mélyenjáró s elmés fejtegetései során kimutatja, hogy az eddigi „hangsúlyos és időmértékes vers“-osztályozás helytelen, mert egyik a másikat kizárja, holott „hangsúlyból és időmértékből áll minden vers ritmusa“.

Cikkünknek nem feladata Négyesy irodalmi működésének méltatása. Itt csak rá akarunk mutatni arra, hogy aki tudományos kutatásaiban új utakat tör magának, s az így fölfedezett nyomokon a meggyőződés bátorságával biztosan halad: az a fiatal tanár a tanításnak régi módjával sem elégedhetett meg. Ha szemei előtt lebegett is egykori tanárainak tanításmódja (mást még nem volt alkalma látni), egyben-másban bizonyára máskép járt el, főképp a második tanévben.

1886 télutolján kettős ünnepet ült az intézet: február utolsó napján Klamarik János, a középiskolai ügyosztály akkori vezetője, Trefort megbízásából ünnepi keretek közt adta át Szvorényinak a hosszú és nagyszerű tanári és igazgatói működésével

kiérdemelt királyi kitüntetést: a Ferenc József-rend lovagkeresztjét, március első napjaiban pedig a kíséretében jött új tankerületi főigazgató, Hóman Ottó végezte az intézetben első hivatalos látogatását. Már ekkor is sok szó esett az új tantervhez készülő módszeres utasításokról, melyeknek sikeres gyakorlati alkalmazásáról a tanárképző-intézet gyakorló-iskolájában, mint azok műhelyében, ismételt látogatásai alkalmával személyesen is meggyőződött. A régi tanterv némi módosításával készült új *Gymnasiumi Tanterv* s a reá vonatkozó általános és részletes *Utasítások* nagy kötetéből a Minisztérium 15 példányt küldött az intézetnek (bizonytalán a többinek is), hogy mindegyik tanárnak jusson belőle, ezzel is ki akarván fejezni, milyen nagy súlyt vet annak életbeléptetésére.

Valóban a két *Ratio* és *Entwurf* óta nem jelent meg a gimnáziumi tanítási rendszert alaposabban átfogó, de a haladó kor és tudomány igényeit számbavevő, s a hazafias és erkölcsi mozzanatokat jobban kidomborító pedagógiai és didaktikai munka, mint ez, mely a középiskolai ifjúság közös nevelő-oktatásában új korszakot nyitván, hivatva volt azt jobbá s eredményesebbé tenni.

Az Utasítások tanulmányozásába kevés tanár mélyedt el jobban, mint a pályájára buzgó igyekezettel készülő fiatal Négyesy. Amivel eddig általános utasítások és tanulmányai révén csak kísérletezett, az induktív tanítás módszerét itt az egész vonalon rendszerbe foglalva látta. Mennyi hasznos útmutatás, mennyi gondolatkeltő s önbírálatra serkentő észrevétel van e könyvben, melynek minden lapja arról győzi meg az olvasót, hogy a tanárnak nem elég szaktárgyait alaposan tudni: a tanulókkal való közlésnek és a tanultak lekérdezésének módja éppoly fontos, amit sokszoros gyakorlással külön kell megtanulni, s akkor az egész osztályt foglalkoztató s helyesen vezetett induktív tanítás nemcsak logikus gondolkodásra és rövid, értelmes felelésre szoktatja a tanulókat, hanem a figyelem állandó ébrentartásával egyszersmind hathatós fegyelmi eszközzel is szolgál.

Az Utasításokban lefektetett tanítási módszer bizonyára művelőbb hatású, mint a régi iskola rideg leckeadó s kikérdező rendszere, de annál fárasztóbb munkát ró a tanárra, mennél népesebb s mennél különbözőbb tehetségű tanulókból verődött össze egy-egy osztály. A pályáját szerető s lelkiismeretes tanárt

azonban az a becsvágy serkenti az akadályok legyőzésére, hogy tanítványai minél szebb eredményt mutassanak fel. S Négyesy ezek közé fog tartozni. Szvorényi már eddigi buzgó igyekezetét is annyira méltányolta, hogy javaslatára a zirci apát — másfél-évi helyettes tanárság után — rendes tanárrá nevezte ki. Mindenki iránt előzékeny, de értéke tudatában önérzetes modorával az egész tanári-kar becsülését is kivívta. Minden oka megvolt tehát, hogy elégedett legyen, állásában egyelőre meg is maradhatott volna (utóda egy évig még szintén világi tanár volt), de jövője biztosítása érdekében inkább állami szolgálatba kívánt lépni. S erre az 1886/7. tanév vége felé kínálkozott is alkalom.

Híre kelt ugyanis, hogy a szolnoki hatosztályú városi kath. nagygymnáziumot, melyben 1831 óta ferencrendi szerzetesek tanítottak, átveszi s nyolcosztályúvá fejleszti az állam, s az 1887/8. tanévben már világi tanárok veszik át a tanítást. Négyesy folyamodott s a Minisztérium 1887 július 13-án jóváhagyván a várossal kötött szerződést, harmadnap már kinevezte az új tanári-kart. Köztük volt Négyesy is *rendes tanári* minőségben, amit eddigi rendes tanárságának s bizonyára Szvorényi és Hóman kitűnő minősítésének köszönhetett.

1887 augusztus havában megtörténvén az intézet vagyónának átvétele, rendes időben megkezdhatték a tanévet s megnyithatták az új VII. osztályt. Négyesy ezúttal ugyanazon tárgyakat és osztályokat kapta, mint Egerben: az első évben IV. és V.-ben latint, VII.-ben magyart, a második évben III.-ban magyart és latint s a VII—VIII.-ban magyart tanított, amihez még osztályfőnökség s tanárkari jegyzőség járult. A tanulók száma jóval kevesebb volt, mint Egerben: az alsó osztályokban 40—50, a középsőkben már felényi, az új VII. és VIII.-ban pedig csak 6—10. Ezekkel tehát igen intenzív tanítást lehetett volna kifejezni, de ennek többféle akadálya volt. Először is hiányzott az a családi együttműködés, mely Egerben az oktatás és fegyelmezés rendjét oly példásan egyöntetűvé tette. A szolnoki tanári-karnak minden tagja más intézetből kerülvén ide, évek munkája kellett ahhoz, míg a tanítás valamennyire egyöntetűvé válhatott. Nehezítette ezt az is, hogy az újabban bevezetett Bartal-Malmosi latin, s Bcöthy magyar irodalomtörténeti kézikönyvein kívül csupa régi s elavult rendszerű könyveket használtak. De a tanárok buzgó munkássága is csekély eredményt érhetett el a miatt, hogy a tanulók jórésze gyenge előkészültséggel került a felső

osztályokba, s itt nehezen boldogult. Szomorúan igazolta ezt az 1888/9. év végén tartott első érettségi vizsgálat, melyen a négy jelentkező közül *csak két tanuló végzett* (elégséges eredménnyel), kettő pedig javító-, illetőleg ismétlő vizsgálatra utasított.⁴ Az eredmény a következő években csak lassan javult. Ilyen ernyesztő viszonyok között csak a kötelességérzet ösztönözte a tanári-kart kitartó munkásságra.

Négyesy az iskolai munka mellett mindkét éven át igen szorgalmasan dolgozott irodalmilag is. A Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban megjelent tőle *A magyar verselmélet kritikai története*, *A kölcsönversek története* című pályaművel pedig megnyerte a Kisfaludy-Társaság Lukács Krisztina-féle jutalmát. Ez utóbbiból az iskolai Értesítőben közölte a Verseghy verselméleti munkáiról szóló fejezetet, melynek végén felhívta a közönséget, hogy a város kiváló szülöttének emlékét örökítse meg. Kiadta még *Ráday Pál* verseit. Az 1888. nyarán elhalt Trefort miniszter emlékezetére október 30-án rendezett iskolai gyászünnepélyen ő tartott emlékbeszédet, s írt több kisebb cikket is.

Ezt a jelentős irodalmi munkásságot sok elismerés kísérte ugyan, de egészsége megsínlette, úgyhogy az 1889/10. évre kénytelen volt szabadságot kérni, amit a Minisztérium meg is adott s helyettesítésére egykori egri tanulótársát, Balogh Pétert rendelte Szolnokra. Mikor szabadságideje leteltével újra munkába állt, ott találta másik egri iskolatársát, a későbbi jeles fizikus Szijártó Miklóst. Mindkettő okleveles helyettes tanár volt, míg Négyesy 1890. nyarán már véglegesített rendes tanár; de az akkori mostoha pénzügyi viszonyok miatt voltak 5–6 éves helyettes tanárok is.

Az 1890/1. tanévben új osztállyal kezdte működését, amennyiben a párhuzamosított I. a) osztályban (37 tanulóval) magyart és latint, a VIII.-ban magyart tanított. Ez utóbbiak az érettségien is kellően megfelelték, mert hat tanuló közül három jeles, kettő elégséges eredménnyel végzett s csak egy ment javító vizsgálatra. Javult s így összehangzóbb lett a tanítás módszere is. Balogh Pétert ugyan Négyesy visszatérte után Zomborba helyezték át, de ott volt Szijártón kívül Roseth Arnold, a jeles latinista, Timár Pál, a német nyelv s Szekeres Kálmán, a matema-

⁴ Ezek s a köv. iskolai adatok a szolnoki áll. főgimnázium 1887–91. évi Értesítőiből vannak véve.

tika tanára, akik pár év múlva mind a fővárosba kerültek. Legelőször Négyesy és Roseth, de — nem egy helyre.

Négyesyt tanári és irodalmi becsvágya egykép arra ösztönözte, hogy a fővárosba kerülhessen. Mindkét téren elért sikerei jogossá is tették vágyait, de arra aligha gondolt, hogy mindjárt a középiskolák pedagógiai laboratóriumába, a tanárképző-intézet gyakorló-főginnáziumába *vezető tanárnak* nevezzék ki; mert ha munkásságának az Utasításokba foglalt eredményeit jól ismerte s már több éven át alkalmazta is, annak mint tanárjelölt nem volt tagja, s így működését közelebbről nem ismerhette.

A középiskolai tanárképzésnek sokáig rendezetlen ügyében még báró Eötvös József tette meg az első intézkedéseket, midőn az egyetem filozófiai karán felállította a tanárképző-intézetet, de ennek pedagógiai szakosztályát, az egyetemet végzett tanárjelöltek gyakorló-iskoláját, már utóda valósította meg (1872). Ennek megszervezése Bartal Antal és Kármán Mór érdeme, kik több jeles s pedagógiai gyakorlattal bíró tanár közreműködésével példát igyekeztek adni az egyöntetű s módszeres tanításra. Minden eszközük hiányzott ahhoz, hogy megfelelő eredményt érhessenek el: 15 éven át egyik bérházból a másikba vándoroltak, nem volt semmiféle szemléltető eszközük (a legszükségesebbeket évekig kölcsön kellett kérniök), mert minderre az állam súlyos pénzügyi helyzete miatt sokáig nem volt költség. De a tanári-kar lelkes és fáradságot nem ismerő buzgalma leküzdötte az akadályokat. Az első nyolc év alatt (1872—80) 181 tanárjelölt látogatta az iskolát, akik apostolokként vitték szét az országban a gyakorlati tanítás új módszerét. A tanulók szüleinek bizalma pedig annyira növekedett, hogy, bár a Szervezeti Szabályzat 20-ban állapította meg egy-egy osztály létszámát, miniszteri engedéllyel már 1875 óta 30-on felül is fölvehettek néhány tanulót.

A jelöltek száma egy ideig még növekedett: 1879/80-ban 54, 1880/1-ben 61 s 1881/2-ben 51 volt a számuk, de a következő években egyre kevesebben (1888/9-ben már csak 32, 1889/90-ben csak 25 tanárjelölt) látogatták az iskolát, s év közben ezek jórésze is távozott. A csökkenés oka egyrészt az volt, hogy a 80-as években a Minisztérium négy évre emelte az egyetemi tanulmányok idejét, másrészt ennek következménye, az egyre fokozódó tanárszükség, mely miatt az állami és felekezeti iskolák a jelölteket — a törvény szerint is kötelező — gyakorlati év befejezése, sőt tanári oklevelük megszerzése előtt, alkalmazták helyettes taná-

rokul. Panaszkodik is e miatt Bartal s aggodalommal jegyzi föl utolsó (1889/90) Értesítőjében, hogy e korai alkalmazás a jövőendő tanárok pedagógiai képzettségének kárával fog járni; másrészt azonban örvendetes jelenségnek mondja, hogy az egyetemre járó szerzetes tanárok nagy buzgalommal látogatják a gyakorlóiskola előadásait is.

De nemcsak ezek, hanem a tanügyi főhatóságok, valamint a hazai és külföldi fő- és középiskolák igazgatói és tanárai is sűrűn látogatták az intézetet. Már 1883-ban örömmel jegyzi föl Bartal, hogy E. Wiedemann, a hírneves lipcsei tanár, tudományos körútjáról kiadott jelentésében (*Deutsche Revue*, 1883) nagy elismeréssel említi, hogy „a tanárképzés szervezésében, különösen pedig a tanárképzés gyakorlati feladatának megoldásában jelenleg Magyarország *mintaszerű példával* jár elül.“ Hasonló elismeréssel adóztak az iskola működéséről a többi külföldi és hazai látogatók a következő évtizedekben is.

Emlékezetes következménye lett Trefort miniszter és Berzeviczy államtitkár 1884-i és 1885-i látogatásainak. A legteljesebb elismerés mellett jelentette ki a miniszter, hogy törvényhozás útján fog gondoskodni megfelelő épületről. Így történt, hogy az 1887/8. tanévet már ebben (Trefort-utca 8. sz.) nyithatták meg. Megérhette tehát Bartal, hogy anyai gonddal ápolt intézetét bevezethette az „ígéret földjére“. De az még sok mindennek híjával volt: nem volt tornaesernoka, hiányzott még sok szertári felszerelése s betöltetlen volt több tanszék. De belefáradt a 18 évi igazgatói és tanári munkába, s midőn 1890 május havában meghalt Sztoczek József, a tanárképző-intézet igazgatója s a gyakorló-iskola felügyelője, mindkét intézetnek s neki személyesen is jó barátja: maga is kérte nyugalmaztatását, amit a következő évben királyi kitüntetés kapcsán meg is kapott. Egyidejűleg Sztoczek helyébe *Beöthy Zsolt*, Bartal örökébe egykori tanítványa s az iskola régi tanára, *Volf György* lépett, egyelőre ideiglenes minőségben. A hirtelen változásnak 1890,1-ben az lett az első következménye, hogy az eddigi egy kisegítő tanár helyett *négyet* kellett munkába állítani, akik mind fővárosi intézetek rendes tanárai, de régi tanárjelöltjei voltak az iskolának. A tanítás tehát a megszokott mederben folyt, de a helyzet még sem maradhatott így; ezért 1891 nyarán Volf György véglegesítése után, legalább a magyar-latin órák ellátására vezető tanáru *Négyesy Lászlót* nevezte ki a Minisztérium, a matema-

तिकai tanszéken pedig egyelőre kiegészítő, utóbb rendes tanári minőségben Demeczky Mihályt hagyta meg.

Az 1891/2-ben így megalakult tanári-karban a régiek közül még ott voltak *Kármán M., Staub M., Marczali H., Wagner A.*, s már több év óta itt működő két jeles ifjabb tagja: *Csengeri János* és *Gyömlay Gyula*. Ebbe a tudományos működésével és pedagógiai tapasztalatával egyaránt kiváló testületbe lépett a még csak 30 éves, de mindkét téren már szintén érdemeket szerzett Négyesy. Ha eleinte talán nehéznek tetszett is az új feladat, hamarosan megtalálta az utat, melyen haladnia kell. Hiszen a módszeres tanítás elveit már alaposan ismerte, sőt évek óta gyakorlatilag is próbálkozott azok megvalósításával. Csak néhány havi hospitálásra volt szüksége, hogy beleilleszkedjék az intézet közös munkájába, s néhány év múlva maga is mestere legyen a tanításnak, tudományos működésénél és egyéni tulajdonainál fogva pedig általánosan tisztelt tagja a testületnek.

Mindjárt az első hetekben meleg családi ünnepnek volt tanúja, midőn az intézet 1891 október 11-én búcsút vett nagyérdemű igazgatójától, ki 18 évi fáradhatatlan munkásságával felvirágoztatta iskoláját. Ennek mostani tanári-karán kívül a régi jelöltek és tanítványok, köztük sokan már neves tudósok és tanárok, s legutolsó tanítványai, mind a szeretet és el nem múló hála szavaival szóltak az intézet egykori gondviselő atyjáról, aki viszont meghatva mondott köszönetet, biztosítva mindenkét változatlan szeretetéről. Valóban, a munka közösségén kívül az egymást megértő s egymást támogató baráti és családi érzelmek voltak kezdettől fogva az intézet legerősebb összetartó kapcsai.

Négyesy ernyedetlen munkásságára annál nagyobb szükség volt, mert az első hét esztendő alatt sok minden történt, ami zavarólag hatott a tanításra. Az 1892. és 1893. tanévek elején a fővárosban dúló járvány miatt itt is egy-egy hónapig szünetelt a tanítás, több ízben történt változás a tanári-karban, sőt az igazgatásban is, s az évvégi Értesítőben évről-évre megújulnak a régi panaszok a hiányos felszerelés, a betöltetlen tanszék, s legfőképp „az ijesztően fokozódó tanárhiány“ miatt. Az iskola-fenntartó hatóságok néha szinte akaratuk ellenére vittek el s alkalmaztak tanároknak olyan jelölteket is, kiknek sokszor legfeljebb alapvizsgálatuk volt. Jogos volt tehát a már Bartaltól hangoztatott aggodalom, hogy az ifjabb tanárnemzedéknek e

készületlenségét az egész magyar tanügy meg fogja síneni. Az 1890—95. években a gyakorló-tanárjelöltek száma 19-re olvadt le (évközben ezekből is 8—10 távozott), képzettségük sem felelván meg a követelményeknek (oklevél vagy szakvizsga), az ösztöndíjas helyeknek alig felét lehetett betölteni. A Minisztérium, hogy az anyagi támogatás is buzdításul szolgáljon, 1895/6-tól kezdve a 300 forint ösztöndíjat 500 forintra emelte, s ez évben be is tölthették a kilenc rendes tagsági helyet, de később ismét visszaesés mutatkozott. Némely évben csak 8—10 jelölt vehetett részt a tanításban, mert a vezető tanárok a kellő szakképzettség híján levő jelölteknek egész évben sem engedhették meg a tanításban való részvételt.

Zavarólag hatott a tanításra, hogy a távozó rendes tanárok utódait többször csak hónapok múlva nevezte ki a Minisztérium, s az ideiglenes helyettesítések (egyszer Volf hosszas betegsége miatt is) súlyosan nehezedtek a tanári-karra, amiből bőven kijutott Négyesynek is. De a szükség s az iskola érdeke fokozta munkaerejüket, s megtartották a szokásos iskolai ünnepeket és hangversenyeket is. 1892-ben előadták Lessing *Philotas* című drámáját (két VIII. oszt. tanuló fordításában) és Berczik *Közügyek* című vígjátékát. Még nagyobbarányú volt 1896-ban az ifjúság ezredévi ünnepélye, melyen — Volf, Mika, Kármán és Beöthy ünnepi beszédei keretében — a tanulók énekei és szavaltatai a hazafias költészet remekeiből úgy voltak összeállítva, hogy nemzetünk ezeréves történetét és érzelmeit tüntették föl. A színművek és szavaltatok betanítását mint a magyar nyelv és irodalom tanára s az Önképzőkör tanárelnöke, mindig *Négyesy* vezette. És e téren úgy, mint a tanításban, mindvégig igen hasznos befolyással volt az ifjúságra Négyesynek a csongrádmegyei Szentésről hozott tiszta magyar kiejtése és romlatlan magyar nyelvréke, amire sehol sem volt nagyobb szükség, mint a kevertnyelvű fővárosban, s főkép a gyakorló-főgimnáziumban, melynek az előkelőbb középosztályból kikerült növendékei majdnem mindnyájan beszéltek németül és sokan más modern nyelveken is.

A jelzett évkörben legemlékezetesebb volt az 1897. június havában az iskola 25 éves fennállásának és Kármán egyidejű tanári működésének emlékére rendezett kettős ünnepség. Ez június 12-én este az intézet aulájában az ifjúság színielőadása és szavaltataival kezdődött; a főünnepség másnap az új város-

háza dísztermében volt, melyet a Minisztérium, Akadémia, Egyetem, tanári és más egyesületek küldöttségein kívül az intézet sok régi és új, mindkét rendű tanítványa zsúfolásig megtöltött. Az üdvözlő beszédek után következett Kármán tanulságos beszámoló előadása az iskola negyedszázados működéséről. A Kármán-bizottság által ugyanott rendezett külön ünnepélyen elsőnek a bizottság elnöke, Gyulai Pál üdvözölte Kármánt, majd Csengeri szavalta el alkalmi ódáját s ezután Beöthy az Emlékönyvet, a szülők képviselője pedig az ünnepeltnek Székely Bertalan által festett arcképét nyújtotta át. Kármán mélyen megindulva mondott köszönetet: háláját — úgymond — azzal fogja leróni, hogy „igyekezni fog életében példát adni arra: mily boldogság a tanítás, ha összekötjük a nemzet és az emberiség érdekeivel“. A kettős gyűlést ünnepi lakoma követte, melyen — a felköszöntők során — *Négyesy* Gyulai Pált éltette.

Azonban sem Kármán óhaja, sem Volfnak az a reménye, hogy „a mult tanulságaitól ösztönözve, újult erővel fogják a munkát folytatni“ — nem teljesedett be. Alig két hónap múlva szinte tragikus hirtelenséggel sujtott le a végzet, két legerősebb oszlopának ledöntésével alapjaiban rendítvén meg az intézetet.

Először Kármán dőlt ki: a hosszú munka fáradalmai s a kettős ünnepség izgalmai annyira megviselték idegzetét, hogy az új iskolai év kezdetén már nem állhatott munkába. Volf György megnyitotta az új évet, de már szeptember 13-án váratlanul elhunyt. Hirtelen halála csak fokozta a részvétet, mely temetésekor oly nagy mértékben nyilatkozott meg, hogy az iskola udvara alig tudta befogadni a gyászolókat. Az Akadémia és a tanári testület nevében *Négyesy László* mondott a ravatalnál gyászbeszédet, ékes szavakkal méltatván előbb az elhunynak tudományos érdemeit, majd megható módon esetelvé az intézetnél 1875 óta eltöltött tanári és igazgatói működését s jóságos atyai szeretetét tanárjelöltjei és tanítványai iránt.⁵ Ez volt *Négyesynek* hatévi ittműködése óta első, nagyobb nyilvánosság előtt elmondott beszéde, melynek hatása alatt az Akadémia később őt bízta meg a Volf Gy. felett tartandó hivatalos emlékbeszéd megírásával is.⁶

A szomorú eseményekkel kezdődő tanévet Heinrich Gusztáv, a tanárképző-intézet új igazgatójának erélyes támogatásával s

⁵ A beszédet közli az intézet 1897/8. évi Értesítője.

⁶ Felolvasta az Akadémia 1899 október 30-án tartott összes ülésén.

a tanári-kar áldozatos fáradozásával sikerült mégis eredményesen befejezni. Kármán munkakörét egyik jeles tanítványa, Waldapfel János, egyelőre mint h. tanár, Volfét a tanításban Négyesy és Geréb, az intézet vezetésében ideiglenesen Wagner Alajos vette át.

A gyászos érzelmek közé még szeptember hó végén országos öröm hangjai vegyültek a szeptember 25-én kelt királyi leirat kaposán, mely a magyar történelem kiváló hőseinek emlékére tíz szobor felállítását rendelte el Budapest terein. Az ez alkalomból október 28-án tartott iskolai ünnepélyen *Négyesy László* ismertette az egykor vallási és nemzeti szabadságunkért küzdött tíz magyar hős érdemeit, s fejtegette a király és nemzet együttérzésének fontosságát. Megülték a 48-i törvények szentesítésének évfordulóját, s megtartották a szokásos tavaszi hangversenyt is, melyeken a szavalatokat ezúttal is Négyesy gyakorolta be a tanulókkal.

Így folyt e nehéz év munkája, de befejezése előtt már gondoskodás történt a tanári-kar kiegészítéséről. Az V. ker. főgimnázium igazgatójává kinevezett Wagner A. tanszékére a VIII. ker. főgimnázium kiváló fizikus tanárát, Szijártó Miklóst helyezte át Wlassics Gyula akkori miniszterünk, az igazgatói szék betöltésénél pedig e sorok írójára esett választása, mint aki egykor két éven át (1880—82) volt az intézetnek Volf György mellett ösztöndíjas rendes tagja s ennek betegsége idején több hónapon át helyettese, s legutóbb mint az I. ker. áll. főgimnázium igazgatója, ennek megszervezése s végleges elhelyezése körül több év óta sikerrel működött, irodalmi munkásságával pedig akadémiai pályadíjat és lev. tagságot nyert és így a szükséges tapasztalattal és tudományos szakképzettséggel vehette át két jeles elődjének örökét, — akkori gyöngye egészségi állapota miatt — nem minden aggodalom nélkül ugyan, de megnyugtatta a tanári-karnak az Értesítőben nyilvánosan is megnyilatkozó előlegezett bizalmától.

Ez a hivatása fontosságától áthatott tanári-kar valóban példaadó buzgalommal támogatta az új igazgatót abban a törekvésében, hogy a gyakorlati tanárképzésben úgy, mint az ifjúság nevelő-oktatásában tovább ápolja a régi becses hagyományokat, pótolja az évek óta érzett hiányokat s a haladó kor igényeivel is számolva, a súlyos csapások után újra felvirágoztassa az intézetet. E törekvések megvalósításában egyik legodaadóbb

munkatársa volt *Négyesy László* is, kihez az igazgatót 1891 óta előbb irodalmi ismeretség, majd a sűrűbb érintkezés s egymás munkájának megbecsülése révén egyre szívesebb viszony fűzte. Ez a viszony később az együttműködés idején meleg barátsággá fokozódott, melyet félreértés sohasem zavart, se nem csökkentett.

Négyesy munkaköre a szorosán vett iskolai dolgokban továbbra is kétirányú, t. i. tanárjelöltekkel és tanulókkal való foglalkozás maradt, s ez annál fontosabbá vált, mert 1898/9-től kezdve mindkét csoport létszáma tetemesen megnövekedett. A jelöltek száma ez évben 31, 1901/2-ben már 59, 1905/6-ban pedig 72 volt, s ezt a tanév utolsó hónapjaiban még szaporította az Eötvös-kollégium 8–10 negyedéves növendéke, kik közül a legjelesebbek a következő tanévben mint rendes tagok tértek vissza. Készültségük is évről-évre javult: az ösztöndíjas helyekre már 30–40 okleveles vagy szakvizsgás jelölt folyamodott, s csupán alapvizsgálattal már rendkívüli tagnak sem vettünk föl senkit. Évközben 8–10-en eltávoztak ugyan, de némely szakban olyan torlódás volt, hogy négy osztályban nehéz volt őket foglalkoztatni. Növelte a nehézségeket, hogy a tanulók eredeti 20–30 létszámát az egyre tömegesebben jelentkezők miatt az alsó osztályokban 40–45-re kellett emelni. Mivel azonban a váltakozó osztályrendszer mellett csak minden második évben lehetett új tanulókat fölvenni, az így kimaradtak szülei nem szüntek meg a Minisztériumot ostromolni, hogy az iskolát fejlessze teljes nyolcosztályúvá.

Mindeme bajok orvoslása s a régi szükségletek pótlása tekintetében gróf Apponyi Albert minisztersége alatt történt döntő intézkedés. Többszöri sürgetés után 1905-ben már nagyobb összeg volt felvéve az építkezésre, de ez az állami költségvetés az akkori politikai viszonyok miatt csak 1906-ban vált törvénné. Apponyi, hogy az iskola munkáját és egyéb viszonyait megismerje, 1906-ban több főtisztviselő kíséretében kétszer is (október 3. és december 27.) meglátogatta intézetünket: minden osztályban meghallgatott egy-egy előadást, majd sorra vizsgálván a helyiségeket, elhatározta, hogy minden hiányon segíteni fog, s a szülők érdekeit is kielégítvén, teljessé fejleszti az osztályokat, aminek az a haszna is meglesz, hogy több új vezetőtanár foglalkozhatik a jelöltekkel.⁷

⁷ A két miniszteri látogatásról részletesen beszámol az 1906/7. évi *Ertesítő*.

Ezen intézkedések alapján 1907/8-ban megnyílt az új I. osztály, s a következő évben megindult az építkezés, egyúttal a törzépületen is több célszerű átalakítás történt. Követte mind ezt az új tornaacsarnok felszerelése, új iskolai bútorok készítése, s a külön utalványozott nagyobb összegből a régi és új szertárak és a tanári könyvtár szükségleteinek beszerzése.⁸ Mindezekkel annyi modern eszköz birtokába jutott az intézet, hogy sok tekintetben szemléletesebbé és intenzívebbé válhatott a tanítás, s rendszeresebbé a testnevelés, mely eddig idegen helyen folyt. Megfelelő helyiségeink lévén, a már 1900-ban bevezetett művészettörténeti, valamint a földrajzi előadásokat kellő számú vetített képekkel illusztrálhattuk, a felső osztályok részére meghonosítottuk a fizikai és természetrajz-kémiai gyakorlatokat; már az új század első éveiben eredményes kísérletet tettünk a latin nyelv kezdő (I–II. oszt.) tanításában, s később a francia nyelv mellett bevezettük az angol nyelv tanítását is. Az ifjúság önművelésére újra szerveztük az Önképzőkört, Zenekört, Gyorsírókört, s a Testgyakorlókört, valamennyit tanári vezetés mellett. Kiegészítették mindezt a főváros és környékére vezetett félnapos, s hazánk különböző vidékeire a felsőbb osztályokkal rendezett többnapos tanulmányi kirándulások. A mindezekről évenként részletesen beszámoló iskolai Értesítők tanuskodnak arról, hogy az egész évtizeden át egyre élénkebb munkás élet folyt az intézetben.

Az iskolai és házinevelés egy célra törekvő s egymást támogató közreműködése mindig elsőrendű érdeke lévén a nyilvános iskolázásnak (l. főntebb Szvorényi egri előadásait): az intézet pedagógiai tanárának javaslatára s a Minisztérium egyenes felhívására 1901-től kezdve több éven át ú. n. *szülői értekezleteket* tartottunk, melyeken a tanári-kar egy-egy tagjának előadása mellett több fontos kérdés került megvitatás alá. (Ezekről is beszámolnak az 1899/1900–1904/5. évi Értesítők.) Másik új intézmény volt a *Gyakorló-főgymn. Egyesület*.. Már az intézet 25 éves jubileumának örömnapjaiban fölmerült az eszme, hogy iskolánk tanárai, volt tanárjelölt tagjai és egykori tanítványaik egyesületbe tömörülve „ápolják a meggyőződések és törekvések közösségének érzetét és nemzeti közművelődésünk érdekében gyámolítsák és hathatósabbá tegyék az anyaintézet működését“.

⁸ Az építkezés, bútor és szertári felszerelés részletes kimutatása az 1908/9–1909/10. évi Értesítőkben.

Az intézetet ért csapások után ezt az eszmét is felkaroltuk, s a Minisztérium jóváhagyván az alapszabályokat, 1903 május 16-án 6 alapító, 141 rendes és 5 pártoló taggal végleg megalakult az Egyesület, melynek taglétszáma 10 év alatt megkétszereződött. Senki sem örült ennek jobban, mint Kármán Mór, ki felgyógyulása után a Minisztériumban nyervén beosztást, az Egyesület útján tartotta fenn az összeköttetést iskolánkkal, sőt mindjárt az 1903/4. év telén igen tanulságos pedagógiai, kultúrpolitikai és filozófiai előadássorozatot tartott, amit a következő években a tanári-kar és régi tanítványok előadásai követtek.

Négyesy László a szorosán vett iskolai munkával kapcsolatban felső osztályú növendékeit — irodalmi tanulmányaik kiegészítése végett — ismételve elvitte a Nemzeti Múzeum könyv- és kéziratárába, hogy megismerjék közép- és újabkori irodalmunk nevezetesebb kézirati emlékeit és legrégibb nyomtatványait, s mint az Önképzőkör tanárelnöke irányította az ifjúság irodalmi kísérleteit. De résztvett a főntebbi alakulatok munkáiban is. A szülői értekezletek során 1901/2-ben *A tanulók házi olvasása* cím alatt előadást tartott,⁹ azt fejtegetvén, mit tehet a szülői ház, hogy a tanulók házi olvasása kellő módon egészítse ki az iskolai nevelés munkáját, s megbeszélvén a szülővel, mit kíván ez irányban a szülői ház az iskolától. Szerepet vállalt továbbá a Gyfg. Egyesület életében is. Miután Volf Györgynek közadakozásból készült síremlékét 1899 tavaszán felállítottuk, a maradék összegből alapítványt létesítettünk, melynek kamataiból évenként három darab körmöci aranyat adtunk egy-egy nyelvtudománnyal foglalkozó tanárjelöltünknek, egyet pedig Volf szülőhelye, Törökbálint község olyan elemi iskolai tanulójának, ki legjobb előmenetelt tanusít a magyar nyelvben. Ez később arra indította a község előljáróságát, hogy maga is kegyeletes áldozatot hozzon kiváló szülőtte emlékének: emléktáblával jelölvén meg Volf György szülőházát. Az ezzel kapcsolatos ünnepséget a Gyfg. Egyesület rendezte s 1907 szeptember 15-én az Akadémia, Tanáregyesület képviselői, az elhunyt tisztelői s a község népének jelenlétében *Négyesy* tartotta a felavató ünnepi beszédet, vázolván Volf György küzdelmes ifjúságát, majd főképp mint magyar nyelvtudósnak jelentős működését.¹⁰ — De az élekről sem feledkeztünk meg: alkalomadtán esa-

⁹ Közölve az intézet 1901/2. évi Értesítőjében.

¹⁰ *Négyesy* beszéde s az ünnepély leírása közölve az 1907/8. évi Értesítőben.

ládias összejövetelen ünnepeltük a tanári-kar szeniorát, Staub Móricot (1902) 30 éves itteni tanársága, Beöthy Zsoltot és Kármán Mórt kir. kitüntetésük, Bartal Antalt 70. és 80. születésnapja alkalmából. Sajnos, a két legidősnek (Staubnak 1904 és Bartalnak 1910) nemsokára már csak gyászünnepélyeinken fejezhettük ki kegyeletes hálánkat azért, hogy munkás életük és tudományuk javát iskolánk útján a közművelődésnek és így a hazának áldozták.

Sajnálatosan érintette intézetünket az is, hogy 1910 január havában a Wekerle-kormánnyal együtt lemondott gr. Apponyi Albert miniszterünk, megleghangú leiratban búcsúzván el tanügyi munkatársai közt iskolánktól is. Valóban, ismételt látogatása alkalmával annyi megértést és jóakaratot tanúsított a tanári-kar munkája s az intézet szükségletei iránt, hogy intézkedéseivel új korszakot nyitott a fejlődés útján. Kár, hogy alig négyévi minisztersége alatt, majd a rosszabbodó pénzügyi viszonyok s utóbb a világháború kitörése miatt nem válhatott valóra az az 1906-i kijelentése, hogy — a törzsepület az új szárny felépítése után sem tudván befogadni mind a nyole osztályt — intézetünk számára idővel „egy minden szükségletnek megfelelő mintaszerű épületet fog állítani“. A szaporodó osztályok számára tehát utóbb a szomszéd házban kellett helyiségeket bérelnünk, s így az 1913/4. tanévben mégis teljes nyolcosztályúvá lett iskolánk.

Az osztályok szaporodása természetesen új vezető tanárok alkalmazását is szükségessé tette. Ezek között volt másokon kívül *Császár Elemér* is, 1905/6-ban Négyesy gyakorló-tanárjelöltje. Az utóbbi évtizedben szintén az ő jelöltjei közül kerültek ki: *Meller Simon*, a neves műtörténész (1898/9), *Várdai Béla* esztétikus (1900/1), *Horváth János* egyetemi r. tanár és akadémikus (1903/4), *Kéki Lajos* irodalomtörténész és akadémikus (1904/5), s az ifjabb tanárnemzedék több jeles tagja, kik ugyan nem a gyakorlófőgimnáziumban, de másutt is hasznosan értékesítik azt, amit Négyesy vezetése alatt tanultak.

Bármennyire elfoglalta Négyesyt iskolai s ezzel kapcsolatos egyéb dolga, szabadidejében két évtizeden át igen jelentős működést fejtett ki irodalmi és tágabb tanügyi körökben is. Már 1893-ban egyetemi magántanári képesítést szerzett az irodalomtörténet segédtudományaiból (stilisztika, retorika, poétika), 1896-ban levelező (utóbb 1918-ban rendes) tagja lett az

Akadémiának, 1901-ben tagja (utóbb szakreferense) a Közoktatási Tanácsnak, 1907-ben rendes tagja a Kisfaludy-Társaságnak, Beöthy elnöksége idején főtitkára, utóbb (1906) elnöke lett az Orsz. Középiszkolai Tanáregyesületnek, s e tisztében, mint a tanárság egyetemes képviselője, a minisztériumok előtt erélyes támogatója a tanárság anyagi érdekeinek is.

De mindezen elfoglaltsága, s közszereplése mellett sohasem szorult háttérbe iskolai dolga: elsősorban mindig és mindenben intézetének állott szolgálatában. E közben szinte észre sem vette az eseményekben és munkában egyaránt változatos évek eltűnését, melyekben egyik nemzedék a másikat váltotta fel. Annak a tanári-karnak, mellyel 1891-ben megkezdte gyakorlóiskolai működését, már egyetlen tagja sem volt itt, s így ő lett a tetemesen megnövekedett testület seniora. Mint új ember, akkor ismerkedett meg az intézet sajátos feladataival, utóbb ő lett becses hagyományainak egyik leghívebb ápolója. Az akkori 30 éves fiatal tanárból sokat tapasztalt vezető tanár, nagyérdemű tudós, ékesszavú szónok és — 50 éves ember lett: midőn az 1911 február 19-én kelt királyi dekrétum a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán a magyar irodalomtörténet rendes tanárává nevezte ki. Mivel az ezt közlő miniszteri rendelet csak március közepe felé érkezett le, iskolánkban március 18-án fejezte be működését. Hogy érdemeit kellően méltathassuk s kitüntetése felett érzett örömünknek ünnepélyesen adhassunk kifejezést, március 22-én iskolai ünnepség keretében vettünk tőle búcsút. A tanári testület nevében e sorok írója (mint az intézet akkori igazgatója) meleg szavakkal üdvözölvén, hosszabb beszédben méltatta az iskolánál két évtizeden át kifejtett fáradhatatlan és nagysikerű működését, s szavait ekkép fejezte be: „Kíváncsi vagyok, hogy új hivatásod körében a régi munkakedvvel és erővel, a magasabb helyről még több eredménnyel hirdesd a legnemzetibb tudománynak, a magyar nemzeti lélek irodalmi megnyilatkozásának ígét; költőink és íróink műveit magyarázva, tudományoddal, izléssel vezesd új tanítványaidat az igazi költői szépségek, s a nemzeti ideálok megértésére, és nyisd fel azokban az igazi hazaszeretet forrásait; mint nagy mestereidnek hű tanítványa, légy új mesterük a nemes irodalmi hagyományok megőrzésében, s ékesszólásod legyen útmutatójuk a tiszta szép magyar beszéd és stílus ápolásában. Adjon neked a Gondviselés kegyelme e nagy és szép munkához erőt, hogy még

sokáig szolgálhasd irodalmunk fontos ügyét. Minket pedig: barátaidat, ifjabb munkatársaidat és ifjú növendékeidet — tarts meg mindnyájunkat jó emlékezetedben, baráti és atyai szeretettedben, mint ahogy mi is szeretettel gondolunk rád, s hálával őrizzük meg emlékedet. Isten éltesen és vezéreljen utaidon!“ Ezután még egyik tanárjelölt, s egy tanuló tolmácsolták társaik érzelmeit. A beszédekre együtt felelt az ünnepelt, hálás köszönete mellett biztosítván mindnyájukat, hogy ezután is osztozni fog az iskola minden örömeiben és fájaldalmában.¹¹

¹¹ Az intézet 1910/11. évi Értesítőjéből.